

ÖZEL İDARELERİN İL EKONOMİLERİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Kerem KARABULUT^(*)
Dilek POLAT^(**)
Hakan BAKKAL^(***)

Özet: Türkiye’de halkın yerel ihtiyaçlarının karşılanmasında faaliyet gösteren önemli kurumlardan birisi il özel idareleridir. 1864’ten beri faaliyette olan bu kuruluşların ekonomik etkinliği ülke kalkınması için önemlidir. Bu nedenle, il özel idarelerinin iktisadi yapılarının doğru analiz edilmesi ve uygun politikalar geliştirilmesi gereklidir.

Çalışmada öncelikle İl özel idareleri çok kısa teorik bilgilerle tanıtılmıştır. Daha sonra kurumun yöneticilerine uygulanan anketten elde edilen veriler vasıtasıyla mevcut durum, sorunlar ve yapılması gerekenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiş bulgular hem frekans dağılımı ve yüzdeler cinsinden hem de Anova testi ile analiz edilmiştir. Teorik ve uygulama bilgileri doğrultusunda sonuç ve öneriler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İl özel idareleri, mahalli idareler, illerin iktisadi yönetimi

Abstract: The Special Provincial Administrations are one of the important institutions which function to meet the local needs of the public in Türkiye. Economic efficiency of these institutions which have been functioning since 1864 is important for the development of the country. So it is necessary to analyse the economic structure of special provincial administrations properly and to develop expedient policies.

In this study, firstly special provincial administrations were introduced with a short theoretical information. Then, a survey was applied on administrators of these institutions. By means of gathered data, it was tried to determine the state of play, the problems of these institutions and due. Data were analyzed using SPSS packet program and findings were both evaluated according to frequency distribution, rates and using Anova test. In accordance with the theoretical and emprical information , results were explained and suggestions were presented.

Keywords: Special Provincial , Administration, local authority, economic administration of provinces

I.Giriş

İl Özel İdaresi, halkın yerel nitelikteki ihtiyaçlarını karşılayan, karar organlarını seçilmiş kişilerin oluşturduğu, kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetim kuruluşlarından birisidir. Bir il kurulduğu zaman İl Özel İdaresi de başka bir işlem yapılmaksızın kurulmuş olur.

İl Özel İdaresinin kuruluşu 1864 Vilayet Nizamnamesine kadar uzanır.

^(*) Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

^(**) Arş.Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

^(***) Yalova İl Özel İdaresi

Özel idarelerini doğrudan etkileyen ve ilki 1913 yılında çıkarılan Geçici Kanun olmak üzere, şimdiye kadar 1987 yılında 3360 sayılı kanun ile 2005 yılında 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu adında üç kanun çıkarılmıştır.

Ülkemizde il özel idareleri bugüne kadar sıkı bir vesayet yetkisi altında kalmıştır. Başında Vali'nin bulunması nedeniyle yerel yönetim biriminden çok merkezi idarenin taşra teşkilatı gibi algılanmıştır. Ayrıca il özel idarelerine verilen görevlerin çoğu, şimdiye kadar özellikle mali kaynakların yetersizliği nedeniyle merkezi yönetim kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, halen birçok görev ikili bir yapıyla, özel idareleri ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte yerine getirilmektedir.

Buna karşın, sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması ve 24 Ocak 1980 İstikrar Programından sonra daha liberal politikaların takip edilmesi, il özel idarelerin önemini artırmıştır. Bu süreç Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartıyla ve Avrupa Birliği üyelik süreciyle daha da ivme kazanmış ve yeni yasalarla desteklenmiştir.

İl özel idareleri, yerel bir yönetim birimi olarak illerin kalkınmasında önemli fonksiyonlar yerine getirebilecek birimlerdir. Özel idarelere aktarılan kaynakların büyük bir kısmının (yaklaşık %50) yatırım harcamalarında kullanılması, bu kuruluşların kalkınmaya önemli katkı yapabileceğinin işaretidir. Üstelik özel idareler, elindeki taşınır ve taşınmaz varlıklarıyla, sahip oldukları mali kaynaklarıyla ve şirketleriyle il ekonomisine yön verme kapasitesine de sahiptir.

Özel idarelerinin ülke kalkınmasında arzu edilen katkıyı sağlayabilmesi için, bu yönetimlerin mali yapılarının yeniden düzenlenmesi ve özellikle iktisadi açıdan aksayan yönlerinin sağlıklı bir şekilde tespit edilerek giderilmesi gerekir.

Bu amaçla; özel idarelerde yöneticilik yapan kişilerin özel idarelerin içinde bulunduğu mevcut durumu bütün yönleriyle bildikleri varsayılarak, özel idare genel sekreterleri ve seçilmiş il encümenleri üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan bu anketle ilgili bilgilere geçmeden önce il özel idarelerin genel yapısına ve mali yapılarına kısaca değinmekte fayda vardır.

II. İl Özel İdaresinin Organları

İl özel idaresi; İl Genel Meclisi, İl Encümeni ve Vali olmak üzere üç organa sahiptir.

İl genel meclisi, tek dereceli ve nispi temsil usulüne göre, her ilçenin bir seçim bölgesi kabul edildiği ve seçimlerin beş yılda bir yapıldığı karar ve danışma organıdır.

İl encümeni, meclisin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri mali hizmetler birim amiri olmak üzere, Valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği beşi atanmış üye olmak üzere toplam on üyeden oluşan yürütme ve kısmen de karar organıdır.

Seçilecek üyelerin ayrı ilçelerden olması gerektiği hükmü, yeni kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

Vali, il özel idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsil organıdır.

Yeni durumda Vali, ilde merkezi yönetim tarafından saptanan politikaların uygulanıp-uygulanmadığını izleyecek, uygulamada yanlış görürse ilgilileri uyaracak, hatta bazı durumlarda yerel yönetimin yerine geçerek aksayan hizmetlerin yürütülmesini sağlayacaktır. Valinin önemli bir başka görevi de eşgüdüm sağlamaktır.¹

III. İl Özel İdaresinin Teşkilatı

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, mahalli idarelerin teşkilat yapısının yeniden düzenleneceği hükmüne uygun ve Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA) bildirgesinin ilgili maddesine paralel olarak, il özel idaresi teşkilatının, genel sekreterlik, mali işler, sağlık, tarım, imar, insan kaynakları, hukuk işleri birimlerinden oluşacağı belirtilmiştir. Ayrıca, ihtiyaca göre il genel meclisine yeni birimler oluşturma yetkisi de verilmiştir.

Yine ihtiyaç duyulması halinde, ilçe özel idare işlerinin yürütülmesi için özerk bir ilçe özel idare teşkilatı da kurulabilecektir.

IV. İl Özel İdaresinin Görevleri

İl özel idaresi günümüzde, il sınırları içerisinde yerel ve ortak nitelikteki görevlerin neredeyse tümünü yerine getirirken; belediye sınırları ve mücavir alanlar dışında ise, imar, yol, su, katı atık, ağaçlandırma gibi görevleri yapmaktadır.

V. İl Özel İdaresinin Gelirleri

Ülkemizde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında gelir bölüşümü bakımından büyük dengesizlikler vardır. Verimli gelir kaynakları merkeze, verimsiz olanlar ise yerel yönetimlere bırakılmıştır.²

Yerel yönetimlerin dolayısıyla özel idarelerin vergi, resim, harç ve zora dayanan yerel gelir kalemleri üzerinde tasarruf yetkileri de bulunmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda AB'ye bazı ülkelerin merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki kaynak paylaşımına esas olan faktörler gösterilmektedir.

Tablo 1: Bazı Avrupa Ülkelerinde Merkezi - Yerel Yönetimler Arasındaki Gelir Paylaşımı

Ülkeler	Yerel Düzey	Toplam Vergi Gelirleri İçinde Mah. İd. Payı (%)	Mah.İd.Vergi Oranı Ve Vergi Oranı Matrahını Belirliyor	Mah. İd.Vergi Oranını Belirliyor	Mah.İd.Vergi Matrahını Belirliyor	Gelir Paylaşımı: Merk. İd.Ve Mah.İd			Merk. İd. Mah. İdare vergilerinin hem vergi tabanını hem de vergi oranını belirliyor
						Mah.İd Kabul Etmesi Durumunda Değişiyor	Yasa ile konulu yor ve karşılıklı değişebiliyor	Merk. İd. Tarafından yıllık olarak bütçe ile belirleniyor	
Çek Cm.	Yerel	11,1	2,7	5,6	-	-	91,7	-	-
Estonya	Yerel	16,2	-	9,2	-	-	90,8	-	-
Macaristan	Yerel	10,4	49,2	-	-	-	-	50,8	-
Letonya	Yerel	17,1	-	-	-	-	-	-	100,0
Litvanya	Yerel	22,0	-	-	-	-	-	-	100,0
Polonya	Yerel	8,3	-	41,9	0,6	-	57,6	-	-
Slovak Cm	Yerel	4,0	7,0	28,2	-	-	-	64,8	-
Slovenya	Yerel	7,9	16,7	0,6	0,4	-	82,3	-	-
Belçika	Yerel	6,0	13,0	84,0	-	-	2,0	1,0	-
	Topluluk	13,0	-	3,0	-	97,0	-	-	-
Danimarka	Bölgesel	10,0	8,0	92,0	-	-	-	-	-
	Belediye	22,0	-	96,0	-	-	4,0	-	-
Hollanda	İlçe	9,0	-	93,0	-	-	-	-	7,0
	Belediye	1,0	-	100,0	-	-	-	-	-
İspanya	Kurul	1,0	-	100,0	-	-	-	-	-
	Yerel	9,0	33,0	51,0	-	16,0	-	-	-
İsveç	Belediye	5,0	15,0	7,0	-	78,0	-	-	-
	İlçe	22,0	4,0	96,0	-	-	-	-	-
İngiltere	İlçe	11,0	-	100,0	-	-	-	-	-
	Yerel	4,0	-	100,0	-	-	-	-	-
Ort.		10,5	7,4	50,38	0,0	9,55	16,4	5,83	10,35

Kaynak: (Yılmaz, H., Hakan, Yerel Yönetimlerin Öz Gelirlerinin Artırılması, 19/10/2004, Ankara (<http://www.tesev.org.tr/etkinlik,18.10.2004>))

Tablodan da görülebileceği gibi, bazı AB ülkelerindeki mahalli idarelerin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının ortalaması, %10,5'tir. Oysa ülkemizde, 2380 sayılı pay yasası ile genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere %6 pay verilmekte iken, il özel idarelerine %1,12 oranında pay verilmektedir.

Özel idarelerin Cumhuriyet tarihi boyunca gelirleri göz önüne alındığında, hem kaynaklar hem de kaynakların büyüklükleri bakımından oldukça farklı dönemler geçirmiş oldukları görülür.

Öte yandan özel idare gelirlerinin devlet gelirlerine oranı; 1930-1940 yılları arasında ortalama %23,59; 1940-1950 yılları arasında %7,91; 1950-1960 yılları arasında %6,19; 1960-1970 yılları arasında %5,08; 1977-1987 yılları arasında %1,93 olmuştur. Yıllara bakıldığında oranların düştüğü, başka bir ifadeyle merkezileşmenin olduğunu söyleyebiliriz.³

Ayrıca, 2000- 2003 yılları arasındaki dört yıllık dönemdeki özel idarelerin gelir yapıları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2: İl Özel İdarelerin Gelir Yapıları

GELİR TÜRÜ	2001 Yılı (%)	2002 Yılı (%)	2003 Yılı (%)	2004 Yılı (Bütçe) (%)	2005 Yılı (Bütçe) (%)
Vergi Gelirleri	26,02	25,90	28,30	69,39	67,46
Vergi Dışı Gelirler	24,50	26,12	24,91	30,59	30,35
Yardım ve Fonlar	49,48	47,98	46,78	0,01	0,022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2005, 02/05/2006, (<http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>)

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, il özel idare gelirlerinin yaklaşık %30' u vergi dışı gelirlerden oluşurken, yarıya yakın oran da yardım ve fonlardan oluşmaktadır.

Günümüzdeki Gelirleri

İl özel idaresi'nin gelirleri; öz gelirler, vergilerden alınan paylar, devlet yardımları, fon ve bağışlardan oluşur. Özel idarelerin kaynakları içinde öz gelirleri son derece düşüktür.

A. Öz Gelirler

Maden ocakları: Maden ocaklarından alınan %4 ile %2 arasındaki devlet hakkının yarısı.

Sıcak ve soğuk maden sular, su üretim yerlerinden alınan kiralalar, resim ücretleri.

İmar harç ve resimler.

Taşınır-taşınmaz özel idare mallarının satışı kira vs. elde edilen gelirler: İş merkezi, otogar gibi tesisler de önemli bir gelir kaynağı olabilmektedir.

Özel idare tahvil, hisse ve paralarından elde edilecek temettü ve faiz gelirleri.

Çevre kirliliğine katılma payı: 1983 tarih ve 2872 sayılı kanununun 18. maddesi gereği çevreyi kirlütenlerden alınan katılma payıdır.

Ören yerler giriş ücretleri: Bazı Ören yerleri ve açık hava müzelerinden elde edilen gelirler.

B. Devlet Vergi Gelirlerinden Alınan Pay:

21.02.2001 tarihinde kabul edilen Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun'un 3. maddesi, 2380 sayılı Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanunda değişiklik yaparak Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden İl Özel İdarelerine ayrılan 1,20'lik payı 1,12'ye düşürmüştür.

Genel bütçe vergi gelirleri tahsilât toplamından İller Bankasına verilen %1.12'lik payın %80'i nüfus ölçütüne göre il özel idarelerine dağıtılmaktadır. Bu payın geri kalan %20'lik kısmı ise, il özel idare fonu olarak İller Bankasında ve İçişleri Bakanlığı emrinde kullanılmak üzere ayrılmıştır.

Ayrıca, Belediyelere ait paydan %0.25'lik kısım ile birlikte il özel idarelere ait paydan % 0,20'lik kısmı alınarak oluşturulan genel bütçe vergi gelirleri tahsilât toplamından alınacak % 0.45'lik tutar İçişleri ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı emrinde "Mahallî İdareler Fonu" olarak İller Bankasında açılacak bir hesapta toplanmaktadır. Bu fonun % 0.15'ine tekabül eden kısmı Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca, % 0,30'una tekabül eden kısmı da İçişleri Bakanlığınca kullanılmaktadır.

Genel Bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden il özel idarelerine yıllık olarak ayrılan paylar ile bu payların GSMH' ye oranı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo. 3: İl Özel İdare Payları

YILLAR	2000 Yılı	2001 Yılı	2002 Yılı	2003 Yılı	2004 Yılı	2005 Yılı
İl Özel İdaresi Payı (Milyar TL)	378.330	597.458	514.774	674.608	856.831	996.288
İl Özel İdaresi Payının GSMH' ye oranı (%)	0,30	0,34	0,19	0,19	0,20	0,20

Kaynak: (www.muhasabat.gov.tr/mbulten/T5-7.htm, 24/05/2006)

Tabloda görüldüğü gibi 2000–2004 yılları arasında il özel idare payının GSMH' ye oranının en yüksek olduğu yıl 2001 yılıdır.

Daha önce özel idarelerine verilen %1,20'lik pay, 2001 yılında yapılan değişiklikle %1,12'ye düşürülmüştür. Bundan dolayı, 2002 yılındaki il özel idare payının GSMH' ye oranı yaklaşık yarı yarıya azalmıştır.⁴

C. Devlet Yardımları

Bunlar belirli bir amaçla, bir hizmete sarf edilmek üzere proje niteliğinde tahsisi nitelikte olduğu gibi özel idarelerin bütçe yetersizliğini gidermek için sarf yeri belirlenmeden verilen transferlerde olabilmektedir.⁵

D. Bağışlar

Mevcut durumda, özel idarelere yapılan bağışlar çok düşük düzeydedir. Bağışların belli şartlara bağlı olması da bağışların düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır.⁶

VI. İl Özel İdaresinin Giderleri

Özel idaresinin görevlerini yerine getirmek amacıyla yaptığı harcamalar, bu görevleri gerçekleştirmek amacıyla görev yapan teşkilata ya da bu görevleri kendisi adına yerine getiren merkezi yönetime bağlı teşkilat ve kuruluşlara aktarılan ödenekler ile organlarının ve personel harcamalarının toplamı bu kuruluşların giderlerini oluşturur.

GSMH' nin mahallî idareler tarafından sarf edilen % 4,4'ünün yaklaşık % 0,4'lük kısmı özel idareler tarafından harcanmaktadır.⁷ Bu rakamlar AB

ülkelerindeki rakamlarla karşılaştırıldığında, Türkiye'deki kamu harcamalarının yerel yönetimlerce yerine getirilme oranının çok düşük olduğu söylenebilir.

2000–2003 yılları arasındaki dört yıllık dönemde il özel idare giderlerinin yapısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: İl Özel İdarelerin Gider Yapıları

GİDER TÜRLERİ	2001 Yılı (%)	2002 Yılı (%)	2003 Yılı (%)	2004 Yılı (Bütçe) (%)	2005 Yılı (Bütçe) (%)
Cari Harcamalar	24,54	23,25	30,55	21,73	21,31
Yatırım Harcamaları	59,74	62,28	48,62	44,44	45,08
Sermaye Teşkili ve Transfer Harc.	15,72	14,47	20,83	33,83	33,60

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Age., (<http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>)

Tablodan da görülebileceği gibi, özel idare harcamalarının yapısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Yine harcamalarda en büyük pay yatırım harcamalarına aittir.

VII. İl Özel İdaresinde Denetim

Kanunlarda yerelleşme ilkesine paralel olarak, kanunlarda vesayet denetimini azaltmayı amaçlayan ve denetim yollarını yeniden düzenleyen hükümler konulmuştur.

Bu anlamda 5302 sayılı kanunda “İl özel idarelerinde denetim iç ve dış denetim olmak üzere, iş ve işlemlerin hukuka uygunluk, malî ve performans denetimini kapsar.” Hükmü bulunmaktadır. Böylece yapılacak iş ve işlemlerin yerindelik denetimi yerine hukuka uygunluk denetimi yapılacaktır.

VIII. İl Özel İdarelerinin Mevcut Durumu, Önemi, Sorunları ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Uygulama

A. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; İl özel idarelerinin mevcut ekonomik sorunlarını tespit edip, daha etkin bir mahalli idare olmalarını sağlamak için uygun çözüm yolları önerebilmektir.

B. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmanın ana kütlesi 81 ilin Genel Sekreteri ile 405 seçilmiş İl Encümeninden oluşmaktadır. Anketin uygulandığı dönemde anket formları, 81 Genel Sekreteri, seçilmiş İl Encümen üyelerine gönderilmiştir.

Çalışma evreninin illerin Genel Sekreterleri ve seçilmiş 5 İl Encümeni olarak belirlenmesi;

1- Genel Sekreterlerin, il özel idaresinde Vali'den sonra üst yönetici olmasının yanı sıra, il özel idaresinin görev ve yetkilerini kullanmada ve hizmetlerin yerine getirilmesinde fiilen kurumun başında olması;

2- Hâlihazırda atanmış İl Encümen üyeleri bulunmadığı için bunlara

anket yapılamamıştır. Seçilmiş İl Encümen üyelerinin özel idarelerin görev ve yetkilerini uygulamada bir icra organı olması ayrıca, görevlerin uygulanması aşamasında daha fazla müşahede etme kabiliyetlerinin bulunması nedenlerinden dolayı bu gruba anket uygulaması yapılmıştır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, il özel idarelerinde görev yapan il encümeni ve il genel sekreterlerine üç bölümden oluşan bir anket formu uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplamak amacıyla geliştirilmiş olan anket formu, cevapların geçerlilik ve güvenilirliğinin daha yüksek olacağı düşünülerek resmi yazıyla birlikte posta yoluyla seçilen yöneticilere ulaştırılmıştır.

Çalışma evreni örneklem olarak kabul edilmiş, araştırma 81 İl Özel İdaresinin seçilmiş 5 İl Encümen üyesi ile Genel Sekreterinden oluşan toplam 486 adet yönetici üzerinde yapılması hedeflenmiştir. Bu amaçla 486 adet anket formu hazırlanmış ve resmi yazıyla İl Özel İdarelere gönderilmiştir. Gönderilen 486 adet anket formundan 139 âdeti geri gelmiştir. Anket sorularıyla elde edilen veriler, SPSS paket programı yardımıyla analize tabi tutulmuştur. Değerlendirmeler hem frekans ve yüzdeler cinsinden yapılmış, hem de bölgeler arasındaki farklılıkları ortaya koymak için tek yönlü anova analizi şeklinde yapılmıştır.

D. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmayla temel olarak aşağıdaki hipotezlerin test edilmesi hedeflenmiştir.

H₁: İl özel idare yöneticileri özel idarelerin sağlıklı bir mali yapıya sahip olmadığını düşünmektedirler.

H₂: İl Özel idare yöneticileri kurumun en önemli mali sorununun, kaynakların rasyonel kullanımında etkin bir mali yönetim ve denetim mekanizmasının olmamasını görmektedirler.

H₃: İl özel idare yöneticileri merkezden kaynak aktarılmasında nüfus kriterinin tek başına yeterli bir ölçü olmayacağı görüşündedirler.

H₄: İl özel idare yöneticileri genel bütçe vergi gelirlerinden il özel idarelerine kaynak aktarılmasında nüfus ölçütünün yanında illerin gelişmişlik seviyelerinin de öncelikli olarak dikkate alınması gerektiğini düşünmektedirler.

H₅: Özel idare yöneticileri kaynakların rasyonel kullanılmadığını düşünmektedirler

H₆: Özel idare yöneticileri kurumun öz gelirlerini yetersiz bulmaktadırlar.

H₇: Özel idare yöneticileri bağımsız bir denetimle ekonomik etkinliğin sağlanabileceğini düşünmektedirler

H₈: Özel idare yöneticileri stratejik planla yapılacak faaliyetler arasında tam bir ilişki kurulamayacağı inancındadırlar

H₉: Özel idare yöneticileri AB uyum yasalarıyla birlikte il özel

idarelerinin görevlerini daha aktif bir şekilde yerine getireceğini düşünmektedirler

H₁₀: Özel idare yöneticileri illerin kalkınması için il özel idarelerinin tarım ve hayvancılık alanına öncelik vermesi gerektiğini düşünmektedirler.

E. Bulgular ve Değerlendirme

- Araştırmaya Katılanların Bölgelere Göre Dağılımı

Araştırma kapsamındaki mahalli idare yöneticilerinin görevli oldukları mahalli idarelerin bölgelere göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 5), katılımcıların en çok olduğu ilk üç bölge sırasıyla Karadeniz (%28,8), Marmara (%21,6) ve Ege (%15,8) bölgesi olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Bölgelere Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
İç Anadolu	13	9,4
Doğu Anadolu	6	4,3
Marmara	30	21,6
Ege	22	15,8
Karadeniz	40	28,8
Akdeniz	17	12,2
Güneydoğu Anadolu	11	7,9
Toplam	139	100,0

- İl Özel İdaresinin Sağlıklı Bir Mali Yapıya Sahip Olup-Olmadığı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerinin “İl özel idaresi sağlıklı bir mali yapıya sahiptir” ifadesine verdikleri yanıtlar incelendiğinde (Tablo 6) katılımcıların %82,0’sinin bu ifadeye katılmadıkları, %9,4’ünün kısmen katıldığı ve %8,6’sının ise katıldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuç, H₁ hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 6. İl Özel İdaresi Sağlıklı Bir Mali Yapıya Sahiptir.

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	12	8,6
Kısmen Katılıyorum	13	9,4
Katılmıyorum	114	82,0
Toplam	139	100,0

İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya sahip olmadığını ya da kısmen sahip olduğunu düşünen yöneticilerden, İl Özel İdarelerin mali sorunlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen yanıtlara göre (Tablo 7), il özel idarelerin en önemli mali sorunu olarak, “Kaynakların rasyonel kullanımı için etkin bir mali yönetim ve denetim mekanizmasının olmayışı” (O=2,94) görülmektedir. Bu sonuç, H₂ hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 7: İl Özel İdarelerin Mali Sorunları

	Ortalama	St.Sapma
Yerel gelir kalemleri üzerinde tasarruf yetkilerinin az olması	3,09	1,525
Kaynakların rasyonel kullanımı için etkin bir mali yönetim ve denetim mekanizmasının olmayışı	2,94	1,443
Görevleri oranında kaynağa kavuşturulmaması	3,45	1,605
Genel bütçe vergi mali gelirinden ayrılan payın az olması	3,49	1,433
İl özel idaresi gelir kaynaklarının bazı kurum ve kuruluşlara pay verilmesi suretiyle azalması	3,07	1,580

Yöneticilerin, İl Özel İdarelerinin mali sorunlarına ilişkin değerlendirmelerinin görev yaptıkları bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği Anova analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre (Tablo 8), yöneticilerin “Yerel gelir kalemleri üzerinde tasarruf yetkilerinin az olması” ve “Görevleri oranında mali kaynağa kavuşturulmaması” sorunları hariç, diğer sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Buna göre, “Yerel gelir kalemleri üzerinde tasarruf yetkilerinin az olması” seçeneği, en çok Marmara Bölgesi’ndeki yöneticiler tarafından İl Özel İdarelerin mali sorunlarından birisi olarak görülmektedir (O=1,93). Bu önem derecesini, İç Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin verdiği yanıtlar (O=2,67) takip etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapan yöneticiler ise diğer bölgelerdeki yöneticilerden farklı olarak bu durumu bir sorun olarak görmemektedir (O=4,20).

Benzer şekilde “Görevleri oranında mali kaynağa kavuşturulmaması” sorunu diğer bölgelerde görev yapan yöneticilerden farklı olarak, en çok İç Anadolu Bölgesi’nde görev yapmakta olan yöneticiler tarafından İl Özel İdarelerin mali sorunlarından biri olarak (O=2,40) görülmektedir. Bu önem derecesini, Marmara Bölgesi yöneticilerinin verdiği yanıtlar (O=2,57) takip etmektedir. Buna karşın, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapan yöneticilerin diğer bölgelerdeki yöneticilerden farklı olarak, bu durumu bir sorun olarak görmediği (O=4,00) anlaşılmaktadır.

Tablo 8: İl Özel İdarelerinin Mali Sorunlarının Bölgelere Göre Farklılıkları

		O	SS	F	P
Yerel gelir kalemleri üzerinde tasarruf yetkilerinin az olması	İç Anadolu	2,67	2,00	3,62	0,00**
	Doğu Anadolu	3,33	0,58		
	Marmara	1,93	1,44		
	Ege	3,29	1,14		
	Karadeniz	2,95	1,43		
	Akdeniz	3,85	1,21		
	Güneydoğu Anadolu	4,20	1,32		
Kaynakların rasyonel kullanımı için etkin bir mali yönetim ve denetim mekanizmasının olmayışı	İç Anadolu	4,00	0,71	2,07	0,07
	Doğu Anadolu	2,33	1,53		
	Marmara	2,92	1,12		
	Ege	3,47	1,36		
	Karadeniz	2,33	1,59		
	Akdeniz	2,67	1,61		
	Güneydoğu Anadolu	3,00	1,41		
Görevleri oranında mali kaynağa kavuşturulmaması	İç Anadolu	2,40	1,65	2,33	0,04*
	Doğu Anadolu	3,25	1,50		
	Marmara	2,57	1,83		
	Ege	3,94	1,60		
	Karadeniz	3,88	1,48		
	Akdeniz	3,47	1,36		
	Güneydoğu Anadolu	4,00	1,23		
Genel bütçe vergi gelirinden ayrılan payın az olması	İç Anadolu	2,90	1,29	1,78	0,11
	Doğu Anadolu	3,25	1,26		
	Marmara	2,73	1,67		
	Ege	4,13	1,31		
	Karadeniz	3,74	1,39		
	Akdeniz	3,50	1,35		
	Güneydoğu Anadolu	3,78	1,30		
İl özel idaresi gelir kaynaklarının bazı kurum ve kuruluşlara pay verilmesi suretiyle azalması	İç Anadolu	2,11	1,69	1,54	0,18
	Doğu Anadolu	3,00	1,63		
	Marmara	2,75	1,61		
	Ege	3,87	1,41		
	Karadeniz	2,86	1,42		
	Akdeniz	3,27	1,49		
	Güneydoğu Anadolu	3,44	1,88		

*p<0,05 **p<0,01

- İl Özel İdarelerinin Sağlıklı Bir Mali Yapıya Sahip Olmadığı Ya Da Kısmen Sahip Olduğu Düşünüldüğünde, İl Özel İdarelerinin Sağlıklı Bir Mali Yapıya Kavuşturulması İçin Yapılması Gerekenler

İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya sahip olmadığını ya da kısmen sahip olduğunu düşünen yöneticilere İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulması için yapılması gerekenleri değerlendirmeleri

istenmiştir. Yöneticilerin verdikleri yanıtlara göre (Tablo 9.), yapılması gereken en önemli uygulama, nüfusu belli bir sayının altındaki belediyelerden tahakkuk ve tahsil yetkisinin özel idarelere devredilmesinin gerekliliğidir (O=3,18).

Tablo 9: *Sağlıklı Mali Yapı İçin Yapılması Gerekenler*

	Ortalama	St.Sapma
Merkezi yönetimce yerel vergi koyma, tahakkuk ve tahsil etme yetkisi özel idarelere verilmelidir.	3,67	1,534
Merkezi idarece tahsilatı yapılan vergilere belirli sınırlar içerisinde özel İdarelere kesir ekleme yetkisinin sağlanması gerekir.	3,53	1,364
Tarh, tahakkuk ve tahsili kendisine bırakılan, vergi resim ve harç vb. gelirlerin oran ve miktarlarını belirleme yetkisi özel idarelere verilmelidir.	3,22	1,552
Nüfusu belli bir sayının altındaki belediyelerden tahakkuk ve tahsil yetkisinin özel idarelere devredilmelidir.	3,18	1,592
Özel idarelerden kurumlara pay verme uygulaması kaldırılmalıdır.	3,22	1,742

- İl Özel İdarelerinin Sağlıklı Bir Mali Yapıya Sahip Olmadığı Ya Da Kısmen Sahip Olduğu Düşünüldüğünde; İl Özel İdarelerinin Sağlıklı Bir Mali Yapıya Kavuşturulması İçin Merkezi Yönetimin Tahsil Ettiği Vergilere İlişkin Yapması Gerekenler

İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya sahip olmadığını ya da kısmen sahip olduğunu düşünen yöneticilerden, İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulması için merkezi yönetimin tahsil ettiği vergilere ilişkin yapması gerekenleri değerlendirmeleri istenmiştir. Yanıtlara göre (Tablo 10.), yöneticilerin en fazla önem verdikleri unsurun, Özel Tüketim Vergisinin (ÖTV), ilde toplanan kısmı için il özel idarelerine kesir ekleme yetkisinin verilmesi olduğu görülmektedir (O=3,48).

Tablo 10: Merkezi Yönetimce Tahsilâtı Yapılan Vergilerle İlgili Yapılması Gerekenler

	Ortalama	St.Sapma
Akaryakıt Tüketim Vergisinin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	3,50	1,576
KDV'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	3,61	1,497
İlde kayıtlı bulunan araçlardan alınan Motorlu Taşıtlar Vergisi için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	3,64	1,434
ÖTV 'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	3,48	1,519

İl Özel İdarelerinin sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulması için merkezi yönetimin tahsil ettiği vergilere ilişkin yapması gerekenlere dair değerlendirmelerin yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği Anova analizi ile incelenmiştir (Tablo 11).

Yöneticilerin “Akaryakıt Tüketim Vergisinin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir” ve “KDV'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir” seçenekleri hariç, diğer seçeneklere verdikleri yanıtların görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Buna göre Karadeniz Bölgesinde görev yapan yöneticilerin “Akaryakıt Tüketim Vergisinin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir” ifadesine en fazla önem verdiği (O=2,61) görülmektedir. Bu önem derecesini, Doğu Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin verdiği yanıtlar (O=2,83) izlemektedir.

Akdeniz Bölgesinde görev yapan yöneticilerin ise bu seçeneğe önem vermedikleri görülmektedir.(O=4,40)

“KDV'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir” ifadesine, Doğu Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin en fazla önem verdiği (O=2,60) görülmektedir. Bu önem derecesini Karadeniz bölgesinde görev yapan yöneticilerin verdiği yanıtlar izlemektedir (O=2,88). Bu seçeneğe önem vermeyen yöneticiler ise, Akdeniz bölgesindeki yöneticilerdir (O=4,36).

Tablo 11: Merkezi Yönetimce Tahsilâtı Yapılan Vergilerle İlgili Yapılması Gerekenlerin Bölgelere Göre Farklılıkları

		O	SS	F	P
Akaryakıt Tüketim Vergisinin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	İç Anadolu	3,90	0,99	4,97	0,00**
	Doğu Anadolu	2,83	1,33		
	Marmara	3,33	1,72		
	Ege	4,28	1,32		
	Karadeniz	2,61	1,61		
	Akdeniz	4,40	1,06		
	Güneydoğu Anadolu	4,20	1,23		
KDV'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	İç Anadolu	4,09	0,54	3,64	0,00**
	Doğu Anadolu	2,60	0,55		
	Marmara	3,67	1,53		
	Ege	4,33	1,33		
	Karadeniz	2,88	1,67		
	Akdeniz	4,36	1,08		
	Güneydoğu Anadolu	3,50	1,51		
İlde kayıtlı bulunan araçlardan alınan Motorlu Taşıtlar Vergisi için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	İç Anadolu	3,45	1,13	1,62	0,14
	Doğu Anadolu	3,00	1,00		
	Marmara	3,90	1,62		
	Ege	4,28	1,41		
	Karadeniz	3,22	1,57		
	Akdeniz	4,00	1,18		
	Güneydoğu Anadolu	3,50	0,97		
ÖTV 'nin ilde toplanan kısmı için kesir ekleme yetkisi verilmelidir.	İç Anadolu	3,00	0,94	1,29	0,26
	Doğu Anadolu	2,80	0,84		
	Marmara	3,42	1,71		
	Ege	4,22	1,31		
	Karadeniz	3,27	1,70		
	Akdeniz	3,79	1,42		
	Güneydoğu Anadolu	3,30	1,49		

**p<0,01

- Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtından İl Özel İdarelerine Ayrılan Payların Yalnızca “Nüfus” Kriterine Göre Dağıtılmasının Yeterli Olup-Olmadığı Düşüncesi

Araştırma kapsamındaki mahalli idare yöneticilerine “Genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından il özel idarelerine ayrılan payların yalnızca “nüfus”

kriterine göre dağıtılmasını yeterli buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 12), yöneticilerin %87,8’inin ilgili soruya hayır yanıtını vermişlerdir. Bu soruya evet diyenlerin oranı ise %12’dir. Bu sonuç H_3 hipotezinin kabulü anlamına gelmektedir.

Tablo 12: Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtından İl Özel İdarelere Ayrılan Payların Yalnızca “Nüfus” Kriterine Göre Dağıtılmasını Yeterli Buluyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	17	12,2
Hayır	122	87,8
Toplam	139	100,0

Mahalli idare yöneticilerinden genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından il özel idarelerine ayrılan payların yalnızca “nüfus” kriterine göre dağıtılmasını yeterli bulmayanlara nüfus faktörünün yanı sıra, hangi şartların dikkate alınması gerektiği sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 13), yöneticilerin en fazla önem verdiği kriterin, turizmden dolayı oluşan nüfus farklılıklarının dikkate alınması ($O=3,31$) olduğu anlaşılmaktadır. ($O=3,67$) olmuştur. Bu sonuç, araştırmadaki H_4 hipotezinin reddedildiği anlamına gelmektedir.

Tablo 13: Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtının Pay Edilmesinde Kriterler

	Ortalama	St.Sapma
Coğrafik durum dikkate alınmalıdır	3,46	1,628
İklim koşulları dikkate alınmalıdır	3,43	1,463
Turizmden dolayı oluşan nüfus farklılıkları dikkate alınmalıdır.	3,31	1,503
İllerin gelişmişlik seviyeleri dikkate alınmalıdır	3,67	1,622

Genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtının pay edilmesindeki kriterlere ilişkin değerlendirmelerin, yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği Anova analizi ile incelenmiştir (Tablo 14). Yöneticilerin “Turizmden dolayı oluşan nüfus farklılıkları dikkate alınmalıdır” kriteri hariç, diğer kriterlere ilişkin verdikleri yanıtların görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Buna göre, Doğu Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin “Turizmden dolayı oluşan nüfus farklılıkları dikkate alınmalıdır” kriterine, en fazla önem verdiği ($O=2,25$) görülmektedir. Bu önem derecesini, Karadeniz bölgesindeki yöneticilerin

verdiği yanıtlar (O=2,50) izlemektedir. Bu seçeneğe en az önem vermeyen yöneticiler ise, Ege bölgesindeki yöneticilerdir. (O=4,28).

Tablo 14: Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilâtının Pay Edilmesinde Kriterlerin Bölgelere Göre Farklılıkları

		O	SS	F	P
Coğrafik durum dikkate alınmalıdır.	İç Anadolu	3,00	1,50	1,79	0,11
	Doğu Anadolu	3,25	1,71		
	Marmara	3,25	1,62		
	Ege	4,00	1,62		
	Karadeniz	3,20	1,75		
	Akdeniz	3,08	1,62		
	Güneydoğu Anadolu	4,78	0,44		
İklim koşulları dikkate alınmalıdır.	İç Anadolu	3,56	1,24	1,83	0,10
	Doğu Anadolu	3,00	1,63		
	Marmara	2,84	1,54		
	Ege	3,63	1,75		
	Karadeniz	3,41	1,39		
	Akdeniz	3,20	1,32		
	Güneydoğu Anadolu	4,67	0,50		
Turizmden dolayı oluşan nüfus farklılıkları dikkate alınmalıdır.	İç Anadolu	3,30	0,82	3,67	0,00*
	Doğu Anadolu	2,25	1,50		
	Marmara	3,30	1,59		
	Ege	4,28	1,32		
	Karadeniz	2,50	1,42		
	Akdeniz	3,67	1,32		
	Güneydoğu Anadolu	3,89	1,45		
İllerin gelişmişlik seviyeleri dikkate alınmalıdır.	İç Anadolu	3,60	0,84	0,83	0,54
	Doğu Anadolu	3,50	1,92		
	Marmara	3,95	1,66		
	Ege	4,00	1,53		
	Karadeniz	3,14	1,75		
	Akdeniz	3,92	1,75		
	Güneydoğu Anadolu	3,89	1,69		

*p<0,01

- İl Özel İdare Kaynaklarının Rasyonel Kullanılıp-Kullanılmadığı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İl özel idare kaynaklarının rasyonel kullanıldığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 15), yöneticilerin %51,8’i bu soruya hayır, %48,22i ise evet şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu sonuç, H₅ hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 15: İl Özel İdare Kaynaklarının Rasyonel Kullanıldığını Düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	67	48,2
Hayır	72	51,8
Toplam	139	100,0

- İl Özel İdaresi Varlıklarından (Taşınır Ve Taşınmaz) Atıl Durumda Olanların Bulunup-Bulunmadığı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İl özel idaresi varlıklarından (taşınır ve taşınmaz) atıl durumda olanlar var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 16), yöneticilerin %69,1’i bu soruya evet, %30,9’u ise hayır yanıtını vermiştir.

Tablo 16: İl Özel İdaresi Varlıklarından (Taşınır ve Taşınmaz) Atıl Durumda Olanlar var mı?

	Frekans	Yüzde
Evet	96	69,1
Hayır	43	30,9
Toplam	139	100,0

İl özel idaresi varlıklarından atıl durumda olanların bulunduğunu belirten mahalli idare yöneticilerine “bu varlıkların daha verimli alanlarda kullanılabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre yöneticilerin %90,6’sı evet %9,4’ü ise hayır yanıtını vermiştir.

Tablo 17: Atıl Durumdaki Varlıkların Daha Verimli Alanlarda Kullanılabileceğini Düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	87	90,6
Hayır	9	9,4
Toplam	96	100,0

- İl Özel İdarenin Öz Gelirlerinin Yeterli Olup-Olmadığı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İdarenizin öz gelirlerini yeterli buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 18), yöneticilerin %93,5’i bu soruya hayır, %6,5’i ise evet yanıtını vermiştir. Bu sonuç, araştırmadaki H_6 hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 18: *İdarenizin Öz Gelirlerini Yeterli Buluyor musunuz?*

	Frekans	Yüzde
Evet	9	6,5
Hayır	130	93,5
Toplam	139	100,0

- İl Özel İdarelerinin Denetiminde Bağımsız Bir Denetim Kuruluşunun Gerekli Olup-Olmadığı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine il özel idarelerinde bağımsız bir denetim kuruluşunun olması gerekli midir?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 19), yöneticilerin %66,2’si bu soruya evet, %33,8’i ise hayır yanıtını vermiştir.

Tablo 19: *İl Özel İdarelerinde Bağımsız Bir Denetim Kuruluşunun Olması Gerekli mi?*

	Frekans	Yüzde
Evet	92	66,2
Hayır	47	33,8
Toplam	139	100,0

Diğer denetim türlerinin yanında bağımsız bir denetim kuruluşunun olmasını gerekli gören yöneticilere “bu denetim ekonomik etkinliği sağlayabilecek midir?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo 20), yöneticilerin %85,9’u bu soruya evet %14,1’i ise hayır yanıtını vermiştir. Bu sonuçla, H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 20: *Bağımsız Bir Denetim Ekonomik Etkinliği Sağlayabilecek mi?*

	Frekans	Yüzde
Evet	79	85,9
Hayır	13	14,1
Toplam	92	100,0

- Stratejik Planla Yapılacak Program Ve Faaliyetler Arasında Tam Bir İlişki Kurulup-Kurulamayacağı Düşüncesi

Stratejik plan, ulusal kalkınma planları ve programları doğrultusunda, kendi görev ve yetki sorumluluğu çerçevesinde, İdarenin misyonunu, vizyonunu, amaçlarını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu hedefleri ve bu hedeflere ulaşmada yapılacak faaliyetlerin somut olarak ortaya konulduğu genellikle beş yıllık bir plandır. Bu planla, idarenin verimliliği ve etkinliği tespit edilebilecektir.

Mahalli idare yöneticilerine “Stratejik planla yapılacak program ve faaliyetler arasında tam bir ilişki kurulacağına inanıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 21), yöneticilerin %56,8’i bu soruya evet, %43,2’si ise hayır yanıtını vermiştir. Alınan bu sonuç, araştırmadaki H_8 hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 21: *Stratejik Planla Yapılacak Program Ve Faaliyetler Arasında Tam Bir İlişki Kurulacağına İnanıyor musunuz?*

	Frekans	Yüzde
Evet	79	56,8
Hayır	60	43,2
Toplam	139	100,0

- Avrupa Birliği Uyum Yasalarıyla Birlikte Özel İdarelerin Görevlerini Yerine Getirmede Daha Aktif Olup-Olamayacağı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “Avrupa Birliği uyum yasalarıyla Özel idarelerin görevlerini yerine getirmede daha aktif olacağına inanıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 22), yöneticilerin %81,3’ü bu soruya evet, %18,7’si ise hayır yanıtını verdikleri görülmüştür. Bu sonuç, H_9 hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 22: *Avrupa Birliği Uyum Yasalarıyla Özel İdarelerin Görevlerini Yerine Getirmede Daha Aktif Olacağını İnanıyor musunuz?*

	Frekans	Yüzde
Evet	113	81,3
Hayır	26	18,7
Toplam	139	100,0

- İl Özel İdarelerinin Siyasi Karar Ve Uygulamalardan Bağımsız Bir Nevi Özerk Yerel Kalkınma Birimleri Gibi Çalışması Durumunda Daha Etkin Olup-Olamayacağı Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İl özel idarelerinin siyasi karar ve uygulamalardan bağımsız bir nevi özerk yerel kalkınma birimleri gibi çalışması durumunda daha etkin olacaklarına inanıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 23), yöneticilerin %83,5’i soruya evet, %16,5’i ise hayır yanıtını verdikleri görülmüştür.

Tablo 23: İl Özel İdarelerin Siyasi Karar Ve Uygulamalardan Bağımsız Bir Nevi Özerk Yerel Kalkınma Birimleri Gibi Çalışması Durumunda Daha Etkin Olacaklarına İnanıyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	116	83,5
Hayır	23	16,5
Toplam	139	100,0

- İllerin Kalkınması İçin İl Özel İdarelerinin Nasıl Bir Yol İzlemesi Gerektiği Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İllerin kalkınması için il özel idareleri nasıl bir yol izlemeli?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo 24), yöneticilerin en önemli gördüğü yöntemin, özel idarelerin altyapı yatırımlarına yönelmesi olduğu görülmüştür. (O=3,42)

Tablo 24: İllerin Kalkınması İçin İl Özel İdareleri Nasıl Bir Yol İzlemeli?

	Ortalama	St.Sapma
Belediye ve Mücavir sınırlar dışındaki alanlara yatırım yapmalı	3,61	1,396
Diğer mahalli idarelerle eşgüdüm sağlamalı	3,48	1,316
Mahalli idarelerin yapmakta yetersiz oldukları görevleri yapmalı	3,43	1,330
Altyapı yatırımlarına yönelmeli	3,42	1,632

İllerin kalkınması için, il özel idarelerinin izlemesi gereken yollara ilişkin değerlendirmelerin, yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği Anova analizi ile incelenmiştir (Tablo 25). Tüm seçeneklere verilen yanıtların, yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Buna göre, “Belediye ve Mücavir sınırlar dışındaki alanlara yatırım yapmalı” ifadesine, İç Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin diğer bölgelerden daha fazla önem verdiği (O=2,50); “Diğer mahalli idarelerle eşgüdüm sağlamalı” ifadesine, İç Anadolu (O=3,00) ve Karadeniz Bölgesinde görev yapan yöneticilerin (O=3,00) diğer

bölgelerden daha fazla önem verdiği; “Mahalli idarelerin yapmakta yetersiz oldukları görevleri yapmalı” ifadesine, İç Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin (O=2,90) diğer bölgelerden daha fazla önem verdiği ve “Altyapı yatırımlarına yönelmeli” ifadesine ise Karadeniz (O=2,81) ve İç Anadolu Bölgesinde görev yapan yöneticilerin (O=2,82) diğer bölgelerden daha fazla önem verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 25: İl Özel İdarelerin İzlemesi Gereken Yollara İlişkin Değerlendirmelerin Bölgelere Göre Farklılıkları

		O	SS	F	P
Belediye ve Mücavir sınırlar dışındaki alanlara yatırım yapmalı	İç Anadolu	2,50	1,18	2,40	0,03*
	Doğu Anadolu	4,25	0,96		
	Marmara	3,84	1,43		
	Ege	3,56	1,58		
	Karadeniz	3,31	1,29		
	Akdeniz	4,33	1,07		
	Güneydoğu Anadolu	4,13	1,36		
Diğer mahalli idarelerle eşgüdüm sağlamalı	İç Anadolu	3,00	0,82	2,52	0,03*
	Doğu Anadolu	3,67	1,53		
	Marmara	3,28	1,41		
	Ege	3,94	1,47		
	Karadeniz	3,00	1,25		
	Akdeniz	4,18	1,17		
	Güneydoğu Anadolu	4,25	0,71		
Mahalli idarelerin yapmakta yetersiz oldukları görevleri yapmalı	İç Anadolu	2,90	1,10	2,56	0,03*
	Doğu Anadolu	3,00	1,00		
	Marmara	3,39	1,34		
	Ege	4,17	1,30		
	Karadeniz	2,93	1,33		
	Akdeniz	4,00	1,34		
	Güneydoğu Anadolu	3,75	0,89		
Altyapı yatırımlarına yönelmeli	İç Anadolu	2,82	1,40	2,81	0,02*
	Doğu Anadolu	4,67	0,58		
	Marmara	3,37	1,61		
	Ege	4,21	1,32		
	Karadeniz	2,81	1,76		
	Akdeniz	4,27	1,10		
	Güneydoğu Anadolu	3,25	1,91		

*p<0,05

- İllerin Kalkınması İçin Özel İdarelerin Öncelikle Hangi Konularda Faaliyet Göstermesi Gerektiği Düşüncesi

Mahalli idare yöneticilerine “İllerin kalkınması için il özel idarelerinin öncelikle hangi konularda faaliyet göstermeli?” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde (Tablo 26), yöneticilerin en fazla idarenin tarım ve hayvancılık (O=2,56) alanında faaliyet göstermesi gerektiğine önem verdikleri ortaya çıkmaktadır. Bunu sırasıyla, sosyal refahın artırılmasına yönelik alanlar (O=2,70), eğitim (O=2,76), kültür ve turizm (O=2,84) izlemektedir. Yöneticilerin diğer seçeneklere daha az önem verdikleri alan ise sanayi ve ticaret (O=3,12) alanındaki faaliyetler olmuştur. Bu sonuç, H_{10} hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 26: *İllerin Kalkınması İçin Özel İdareleri Öncelikle Hangi Konularda Faaliyet Göstermeli?*

	Ortalama	St.Sapma
Eğitim alanında faaliyette bulunmalıdır	2,76	1,814
Kültür ve Turizm alanında faaliyette bulunmalıdır	2,84	1,473
Tarım ve Hayvancılık alanlarında faaliyette bulunmalıdır	2,56	1,535
Sosyal refahın artırılmasına yönelik alanlarda faaliyette bulunmalıdır	2,70	1,545
Sanayi ve Ticaret alanlarında faaliyette bulunmalıdır	3,12	1,639

İllerin kalkınması için il özel idarelerinin öncelikle hangi konularda faaliyet göstermesi gerektiğine ilişkin değerlendirmelerin, yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği Anova analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre (Tablo 27), “Eğitim alanında faaliyette bulunmalıdır” ve “Sosyal refahın artırılmasına yönelik alanlarda faaliyette bulunmalıdır” seçenekleri hariç, diğer seçeneklere verdikleri yanıtların yöneticilerin görev yaptıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Buna göre, Akdeniz Bölgesi’nde görev yapmakta olan yöneticilerin “Eğitim alanında faaliyette bulunmalıdır” (O=1,57) ifadesine; Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapmakta olan yöneticilerin “Sosyal refahın artırılmasına yönelik alanlarda faaliyette bulunmalıdır” (O=1,55) ifadesine, diğer bölgelerde görev yapmakta olan yöneticilerden daha fazla önem verdiği görülmektedir.

Tablo 27: İllerin Kalkınması İçin Faaliyet Gösterilmesi Gereken Konuların Bölgelere Göre Farklılıkları

		O	SS	F	P
Eğitim alanında faaliyette bulunmalıdır	İç Anadolu	3,55	1,75	2,37	0,03*
	Doğu Anadolu	2,40	1,67		
	Marmara	3,31	1,82		
	Ege	2,30	1,84		
	Karadeniz	3,13	1,87		
	Akdeniz	1,57	1,28		
	Güneydoğu Anadolu	2,25	1,49		
Kültür ve Turizm alanında faaliyette bulunmalıdır	İç Anadolu	2,64	0,81	1,25	0,28
	Doğu Anadolu	3,50	1,73		
	Marmara	3,12	1,50		
	Ege	2,25	1,59		
	Karadeniz	3,15	1,56		
	Akdeniz	2,93	1,54		
	Güneydoğu Anadolu	2,33	1,00		
Tarım ve Hayvancılık alanlarında faaliyette bulunmalıdır	İç Anadolu	2,18	0,87	1,97	0,08
	Doğu Anadolu	2,80	1,30		
	Marmara	2,79	1,58		
	Ege	2,05	1,64		
	Karadeniz	3,11	1,62		
	Akdeniz	2,33	1,29		
	Güneydoğu Anadolu	1,63	1,41		
Sosyal refahın artırılmasına yönelik alanlarda faaliyette bulunmalıdır	İç Anadolu	2,73	1,01	2,86	0,01*
	Doğu Anadolu	2,40	1,67		
	Marmara	2,57	1,65		
	Ege	2,16	1,64		
	Karadeniz	3,34	1,57		
	Akdeniz	3,08	1,17		
	Güneydoğu Anadolu	1,55	0,93		
Sanayi ve Ticaret alanlarında faaliyette bulunmalıdır	İç Anadolu	2,30	1,25	1,80	0,10
	Doğu Anadolu	3,00	1,23		
	Marmara	3,11	1,57		
	Ege	3,95	1,35		
	Karadeniz	2,71	1,74		
	Akdeniz	3,17	1,70		
	Güneydoğu Anadolu	3,67	2,00		

*p<0,05

IX.Sonuç

Halkın yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş yerel yönetimlerden birisi olan il özel idareleri, kuruluşundan bu yana etkin ve yeterli bir yerel yönetim birimi olamamıştır. Bu idareleri güçlendirme çabaları Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde ivme kazanmış ve bununla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu anlamda 5302 sayılı yasa, gerçek bir yerel yönetim birimi olabilmesi amacıyla, il özel idarelerine yeni görev ve yetkiler vermiştir. Kamu yönetimi reformuyla da yönetimde yerelleşme amaçlanarak, yerel yönetimlere daha fazla yetki ve görev verilmesi hedeflenmiştir.⁸

Yeni düzenlemelerde, merkezi idarenin yerel yönetimlere devrettiği görevlerin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için, yeterli kaynak tahsis edilmemiştir.⁹ Ayrıca, kaynak yapısı tam olarak belirlenmeden yerel yönetimlerin hizmet ve görevlerini genişleten düzenlemeler kendisinden beklenen etkinliği sağlayamayabilecektir.¹⁰

Özel idarelerin, çağdaş bir yerel yönetim birimi olarak faaliyette bulunabilmesi ve hizmetlerde istenilen etkinliğin sağlanabilmesi için, bu idarelerin aksayan yönlerinin tespit edilerek giderilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla yapılan çalışmada, özel idarelerin mevcut durumu, özellikle ekonomik sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özel idarelerin sorunlarının ve çözüm önerilerinin sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi amacıyla, bu konuda özel idare görevlerini bizzat yürüten yöneticilerin üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır.

Uygulamadan elde edilen temel sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Özel idarelerin öz gelirlerini yetersiz bulan yöneticilerin oranı %93,5'dir.
- Yöneticilerin çok büyük bir kısmı (%87,8), genel bütçeden özel idarelere ayrılan paylarda, yalnızca nüfus ölçütünün dikkate alınmasını yeterli bulmamaktadır.
- Araştırmaya katılan yöneticilerin önemli bir kısmı (%91,4), il özel idaresinin sağlıklı bir mali yapıya sahip olmadığını ifade etmiştir. Buna göre özel idarelerin en önemli mali sorunu, kaynakların kullanımında etkin bir yönetim ve denetim mekanizmasının olmayışıdır. ..
- Özel idarelerin siyasi karar ve uygulamalardan bağımsız, özerk bir kalkınma birimleri gibi çalışması durumunda daha etkin olacağına inanan yöneticilerin oranı %83,5'dir.
- Yöneticilerin çoğu (%69,1), özel idaresinin atıl durumda varlıkları olduğunu ifade etmiştir. Bu varlıkların daha verimli alanlarda kullanılabilmesi için çok büyük bir yüzdeyle (%90,6) ifade edilmiştir.
- Stratejik planla yapılacak faaliyetler arasında tam bir uyum sağlanabileceğini düşünen yöneticilerin oranı %56,8'dir.
- Yöneticilerin çok büyük bir kısmı (%81,3), AB uyum yasalarıyla özel

idarelerin görevleri yerine getirmede daha aktif olacağına inanmaktadır.

- İllerde, en fazla tarım ve hayvancılık olmak üzere, eğitim ve ulaşım alanlarında yetersizliklerin bulunduğu ifade edilmiştir.

Bu sonuçlara dayanarak, il özel idarelerin kalkınma çabasında daha etkin rol oynamaları amacıyla aşağıdaki öneriler yapılabilir.

- Tam üye olmaya çalıştığımız Avrupa Birliğinde, üye ülkelerin genel bütçeden mahalli idarelere ayırdıkları payın yaklaşık %10 civarında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde özel idarelerin genel bütçeden aldığı %1,12'lik pay çok düşüktür. Bu nedenle, özel idarelere verilen görevlerle orantılı olarak genel bütçeden yeterli pay verilmelidir. Özel idarelere verilecek bu payda nüfus ölçütünün yanı sıra, ülkenin sağlıklı ve dengeli kalkınması için illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınmalıdır. Sosyo-ekonomik gelişmişliği az olan illere daha fazla pay verilmelidir.
- İl özel idarelerin, hizmetleri istenilen seviyede sunabilmesi için mali kaynaklarının yeterli olması gerekir. Bu nedenle, mali kaynaklar yeterlilik ve çeşitlilik taşımalıdır. Bu anlamda, özel idarelerin öz gelirlerinin artırılması için bir gelir kanunu çıkarılmalıdır. Çıkarılacak gelir kanununda, merkezi yönetimce tahsilâtı yapılan vergilerden motorlu taşıtlar vergisi veya katma değer vergisinin ilde toplanan kısmı için özel idarelere kesir ekleme yetkisi yer almalıdır.
- İlde yetersiz görülen faaliyet alanlarında, il özel idareleri görev, yetki ve imkânları ölçüsünde öncelikli olarak hizmette bulunmalıdır. Mikro krediler yetersizlik bulunan faaliyet alanlarında verilmelidir.
- İl Özel idaresi varlıkları bürokratik ve siyasi kaygılardan uzak yönetilmelidir. Varlıkların gelir getirebilecek alanlarda kullanılmasına özen gösterilmelidir.
- İlde atıl durumdaki işletmelerin özel idarelere kazandırılması için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.
- Kaynaklarda tasarruf ve hizmetlerde etkinlik sağlayabilmek için; özel idarelerin yapmış olduğu harcamalar, kullandığı varlıklar ve yerine getirdiği görevler bağımsız bir denetim kuruluşunun denetimine tabi olmalıdır. Ayrıca, özellikle uzmanlık gerektiren bazı görevler özel sektör aracılığıyla yaptırılmalıdır.
- İl özel idareleri, öncelikli olarak alt yapı yatırımlarında ve diğer yerel yönetimlerin yapamadıkları konularda hizmette bulunmalıdır.
- Kırsal kalkınma için, ilçe özel idaresi kurulmalı ve il özel idaresinin ilçe hizmetlerinde kullandığı varlıklar ilçe özel idarelere devredilmelidir. Ayrıca, belli bir ölçeğin altındaki belediyeler kaldırılarak, mali kaynakları ve varlıkları görevleriyle birlikte özel idarelere devredilmelidir. Bu şekilde kaynaklarda tasarruf ve hizmetlerde etkinlik sağlanarak kırsal kalkınmada istenilen seviye yakalanabilecektir.

Kaynaklar

- Başsoy, A., “İl Özel İdarelerinin Kaynakları”, Türk İdare Dergisi, Yıl:64, Sayı:397, Aralık, 1992.
- Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki 2380 sayılı Kanun.
- Cumhurbaşkanlığı, Yerel Yönetimler, Sorunları-Çözüm Önerileri, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, Haziran 1996.
- Çevikbaş, R., “Yerel Yönetimler, İşlevi ve Türkiye’deki Durumu”, Türk İdare Dergisi, Yıl:67, Sayı:407, Haziran 1995
- Denizli İl Özel idaresi Stratejik Plan Taslağı, 2006–2010, Kasım–2005 (<http://www.denizli.gov.tr/denizligovtr/dosya/plantaslak.doc>, 24/10/2005)
- Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık DPT, Mükerrer Resmi Gazete, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf>, 01/07/2006)
- İl Özel İdaresi Kanunu (5302 sayılı Kanun)
- Ökmen, M., “Yerel Yönetimlerde Yeniden Düzenleme Girişimleri Ve Son Reform Tasarısı Üzerine Bazı Düşünceler”, Türk İdare Dergisi, Yıl:71, Sayı:422, Mart 1999.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 9. Bölüm, Başbakanlık DPT Yayınları, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/mahallii/mahallii.htm>, 28.2.2003)
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 2538-ÖİK-554, (<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/yerelyon/oik554.pdf>, 29/01/2001).
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Turkey’s Statistical Yearbook, (www.die.gov.tr/yillik/22.maliye.pdf, 2004)
- T.C. Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, (www.muhasebat.gov.tr/mbulten/T5-7.htm, 24/05/2006)
- T/95-9/184, İstanbul, Eylül 1995).
- TESEV, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı, Tesev Değerlendirme Raporu, Ocak 2004 (http://www.tesev.org.tr/TESEV_Degerlendirme_Raporu.pdf, 13/01/2004)
- TESEV, Mahalli İdarelere Yasa Tasarıları Üzerine İl Özel İdaresi Kanun Tasarısı Değerlendirmesi, (www.tesev.org.tr/mik_tasarilar.doc, 07/12/2005)
- Ulusoy, A., Topal, A.,K., Yerel Yönetimlerin Mali Sorunları ve Çözüm Önerileri, T. İdare Dergisi, Yıl:69, Sayı:414, Ankara, Mart, 1997,)
- Yılmaz, H., Hakan, Yerel Yönetimlerin Öz Gelirlerinin Artırılması, 19/10/2004, Ankara (<http://www.tesev.org.tr/etkinlik,18.10.2004>).

Yılmaz, H., H., “Yerel Yönetimlerde Planlama, Bütçe, Borçlanma ve Denetim Süreçlerinin Yeni Yasalar Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:55, 2004. <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der55m1.pdf>, 29/06/2005)

Notlar:

¹TESEV, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı, Tesev Değerlendirme Raporu, Ocak 2004 (http://www.tesev.org.tr/TESEV_Degerlendirme_Raporu.pdf, 13/01/2004)

²Ulusoy, A., Topal, A.,K., Yerel Yönetimlerin Mali Sorunları ve Çözüm Önerileri, *T. İdare Dergisi*, Yıl:69, Sayı:414, Ankara, Mart, 1997, s.204-206.

³Başsoy, A., “İl Özel İdarelerinin Kaynakları”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl:64, Sayı:397, Aralık, 1992., s.16.

⁴Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, (www.muhasebat.gov.tr/mbulten/T5-7.htm, 24/05/2006)

⁵Başsoy, A., *Agm.*, s.6-7-8.

⁶Yılmaz, H., Hakan, Yerel Yönetimlerin Öz Gelirlerinin Artırılması, 19/10/2004, Ankara (<http://www.tesev.org.tr/etkinlik,18.10.2004>)

⁷Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Plan Taslağı, 2006–2010, Kasım–2005 (<http://www.denizli.gov.tr/denizligovtr/dosya/plantaslak.doc>, 24/10/2005)

⁸Salur, Ş., *Agm.*, s.106

⁹Çevikbaş, R., “Yerel Yönetimler, İşlevi ve Türkiye’deki Durumu”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl:67, Sayı:407, Haziran 1995, s.80.

¹⁰Yılmaz, H., H., “Yerel Yönetimlerde Planlama, Bütçe, Borçlanma ve Denetim Süreçlerinin Yeni Yasalar Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:55, 2004, (<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der55m1.pdf>, 29/06/2005)